

онтології, аксиології, антропології, которая виходить на человека и затрагивает много современных проблем – управления, политики, власти.

Ключевые слова: онтология, аксиология, антропология, бытие, культура, культурная антропология, антропологическая экспертиза, современный мир, развитие, глобализация.

* * *

УДК 130.2:316.347(477):7.046

Тополь О. В.

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри соціальних наук і технологій,
Чернігівський національний технологічний університет
(Україна, Чернігів), topololga@ukr.net

АРХЕТИПИ СВІТОУСТРОЮ ТА ЖИТТЄУСТРОЮ ЛЮДИНИ В УКРАЇНСЬКІЙ ФІЛОСОФСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ

Розглянуті архетипи, які дають розуміння начал, структури та умов існування світу та архетипи, на підставі яких створюється образ людини. Подане розуміння мудрості як джерела розвитку індивідууму, з одного боку, і як умова розвитку суспільства – з іншого, оскільки кожна людина бере участь у спільному способі існування й в цьому процесі перетворює суспільство і саму себе, самовдосконалюючись – примножує універсальне суспільне знання. Зроблені висновки: мудрість є внутрішнім інтегративним особистісним утворенням, яке спонукає людину до пошуків найвищої істини та виступає мотивацією до розумних дій стосовно світу та інших людей; мудрість є архетипом, який інтегрує людей у спільноту; узгодженість дій на засадах мудрості окремих індивідуумів між собою сприяє безконфліктному існуванню окремої спільноти серед людства; збереження власної ідентичності вимагає згуртованості спільноти за ключовими цінностями, такими як Батьківщина, рідна мова, культура, власна історія, традиції; мудрість виступає об'єднуючим началом українського соціуму, а “немудрість” – руйнівним і роз'єднуючим.

Ключові слова: архетип, мудрість, мікрокосм, макрокосм, світоустрій.

В наш час, із загостренням потреби в самоідентифікації українців з вільним, висококультурним народом, який має довести собі та світовій спільноті право на самостійне існування своєю дієздатністю та силою духу, збільшується інтерес до джерел української філософії як до закарбованої в них мудрості народу. Народ, змушений боротися за своє існування, завжди спирається на базові цінності, які зумовлюють життя індивідууму та спільноті. Однією з таких основ є мудрість.

Мудрість у праукраїнській спільноті природно самовідтворювалася в процесі життя. Мудрістю з давніх часів вважалося проникнення, розуміння засад світобуття, уміння на основі здобутого знання і досвіду безпомилково діяти у різних обставинах буття. М. Попович зазначає: “Поняття мудрості включає уявлення про єдине, узагальнене знання, що інтегрує всю інформацію про світ” [4, с. 37].

В.Шевченко Мудрою називає людину, яка “спроможна пов'язати переконливе тлумачення загальних підстав і причин життєбудівництва і світоустрою з пізнанням і використанням конкретних начал і причин у межах світу спільноти”, а немудрою або глупою – людину, “котра до речей і людей, а також до всього порядку світобуття ставить на основі мір якоїсь однієї обмеженої мудрості” [8, с. 27].

Поняття мудрості не отожднюється з розумом, оскільки включає не лише раціональний, а і інтуїтивний рівень пізнання, а також проявляється не лише в наявності певних знань, а і в умінні переконувати, відстоювати свою думку. Непохитність, послідовність, зваженість рішень, поміркованість дій – ознаки мудрої поведінки.

Мудре ставлення до світу проявляється в турботі про нього, охороні його багатств, а мудре ставлення до людей – в любові та повазі до них. “Мудрість – це світоглядне поняття або архетип, що інтегрує організацію і взаємодію людей у спільноті [8, с. 29].

Тлумачення Мудрості тісно пов'язане з розглядом питань про структуру світоустрою та життєустрою людини, базових основ і умов існування індивідууму та людської спільноти. Метою даної статті є аналіз світоглядних уявлень, специфічно притаманних національному способу мислення, які стали джерелом філософських роздумів наступних поколінь вітчизняних мислителів.

Вироблені в межах міфології символіко-інформативні засоби та архетипи культури українського народу, за допомогою яких пояснюються людина і світ, особливості життя людини та її відносини в спільноті, є підґрунтям національної філософії. Архетип (грец. ἀρχή (arche) – початок; τύπος (typos) – тип, образ, прототип, проформа) – це прообраз, початковий образ, ідея, первісна форма для наступних утворень. Філософія на відміну від міфології, в якій завжди присутні сакральні мотиви, у тлумаченні архетипів зосереджується на реальних змістах, питаннях світобуття людини.

Філософія кожного народу виділяється не стільки структурною архетипів, скільки акцентами, що робляться при їх осмисленні з урахуванням конкретних умов існування. При аналізі питань світоустрою філософія спирається не лише на загальнолюдські цінності, якими є земля, життя, родина тощо, але і на їхню ціннісну ієрархію в бутті власного народу. Українська філософія як вчення про участь людей у спільному способі світоіснування виробляється на підставі тривалого пізнання і тлумачення структури світу в межах етнічної культури; створює теоретико-символічний образ світу, на який вітально, практично й пізнавально спирається людина.

В українській філософії з самого початку її формування світ розумівся складним (сущим), який складався з начал (сутностей). Пізніше, у трактатах українських вчених XVII–XVIII ст. в значенні “сутність” вживаються такі терміни, як грецьке “стихії” або “елементи”, латинське “субстанції”. У подальшому (XIX–XX ст.), хоча і змінювалась термінологія, чи витлумачувався світ як сукупність народів, які проживали на своїх територіях (П. Куліш) або як зв'язок поселень, об'єднаних навколо центра (В. Винниченко) – в українській філософії зберігалось визнання складності, багатоначальності світу, єдності його частин. У різні історичні періоди певні начала, частини світу можуть набувати більшої значимості для людей, що віддзеркалюється у нових поняттях, які характеризують світ, наприклад, “середовище”, “довкілля”, “всесвіт”, “універсум”, “космос”, “дійсність” тощо.

Українська філософія визнає, що началами світоустрою є земля, вода, повітря і вогонь, саме в цих “начатках” перебуває зміст речей, подій і людського життя (Л. Баранович). Дослідники І. Мірчук, О. Кульчицький, І. Бичко та ін. відзначають, що в українській філософії чільне місце в ієрархії сутностей займає земля як народжуюче (творче), плодоносне начало. Архетипи “Неньки-природи” та “Землі-матері”

вкорінені в колективному підсвідомому українського народу. Стихії у вченні про світ розглядаються як знаки і символи вічності, що існували до появи природи, з них створене й в них перетворюється при розпаді все живе й неживе. Справедливим є й те, що руйнування стихії (основи життя всього природного у світі) становить загрозу життєвій базі самої людини.

Українська філософія, досліджуючи образ світу, включала вивчення начал (субстанцій) та їх організацію (субстанційні форми), що розумілися як простір і час. С. Яворський вважав, що субстанційна форма впорядковується природою для вдосконалення матерії, проте будучи пізнаною, така форма настільки вдосконалює матерію, наскільки становить з матерією одне ціле. “Субстанційна єдність між матерією і формою є субстанцією” [9, с. 463]. У світі, в якому поєднується стихійне і природне, існує утворена людством “символічна реальність” – надприродне. Ця реальність функціонує як система комунікацій, інформаційного обміну між людьми, вона інтегрує людей в спільноту.

На підставі світоуявлень в українській культурі формується образ людини. Людина розумілася “мікрокосмом” – неподільною існуючою часткою “макрокосму”, яка у зменшеному вигляді має всі притаманні йому елементи та властивості.

Розуміння людини як “мікрокосму” впливає зі змісту тлумачення “простого” і “складеного”, “сутності” і “загального”. В “Ізборниках” Святослава (пам’ятках давньоукраїнського перекладного письменства, створених для чернігівського князя Святослава Ярославича у 1073 та 1076 рр.), говориться: “Сутністю є “наречена простота”, що має власне тіло, яке можна певним чином описати” [2]. Людське тіло складається із окремих сутностей (землі, води, повітря, вогню). З’єднання сутностей утворює “суше”.

Як сталий принцип розуміння людини ідея мікрокосму утверджується в українській філософії упродовж XVII–XVIII століть.

Іоаннікій Галатський (архімандрит Єлецького Успенського монастиря у Чернігові в 1669–1688 рр.) зазначає: “Троїкий є світ – великий, малий і середній. Великий світ є будинок, учинений з неба і з елементів – з огню, з повітря, з води, з землі. Малий світ є чоловік <...>. Середній світ є весь народ людській...” [1, с. 198]. При народженні кожна людина отримує різну частку фізичних складових, внаслідок чого люди мають неоднакові схильності та здібності, що проявляється в їхній індивідуальності та неповторності.

В той час як спираючись на архетип “мікрокосму” в західноєвропейській філософії формувало думку про людину як мізерну частку “макрокосму”, “механічний апарат”, складений з мікроелементів, в українській філософії велике значення надавалось такій сутності, як “повітря”, що утворює “душу”.

За визначенням Л. Барановича (українського церковного, політичного та літературного діяча другої половини XVII ст., архієпископа Чернігівського), “крім природної основи, людина має духовне начало – “серце”, що становить неповторну індивідуальність особистості, її глибинне єство. “Сердечна” сфера є вмістилищем релігійності та високої моральності, які,

взаємопереплітаючись, протистоять потягу тілесної частини людини до земних пристрастей, до накопичення матеріальних багатств та ігнорування духовних цінностей” [3, с. 7]. І. Максимович (архімандрит Єлецького Успенського монастиря у Чернігові в 1695–1710 рр.) визначає душу як “безсмертну і розумну”. “Ничого не гине з нашого духовного єства з того, що називаємо нашим “я”” [5, с. 188]. Людина має у своїх вчинках та справах спиратися на те, що є у неї в душі, на здоровий глузд, совість та серце.

Учення про малий світ, “Мікросвіт” – є основою сквородинської філософської системи. Г. Сковорода пише: “Всяк рожденный есть в мырѣ сем пришелец, слѣпый или просвещенный. Не прекрасный ли храм премудраго бога мыр сей? Суть же тры мыры. Первый есть всеобщий и мыр обительный, гдѣ все рожденное обитает. Сей составлен из безчисленных мыр–мыров и есть великий мыр. Други два суть частныи и малыи мыры. Первый мікрокозм, сирѣчь – мырик, мирок, или человѣк. Вторый мыр символичный, сирѣчь библиа. Во обительном коем либо мырѣ солнце есть оком его, и око убо есть солнцем. А как солнце есть глава мыра, тогда не дивно, что человѣк назван мікрокосмос, сирѣчь маленький мыр. А библиа есть символичный мыр, затѣм что в ней собранныя небесных, земных и преисподних тварей фигуры, дабы они были монументами, ведущими мысль нашу в понятие вѣчныя природы, утаенныя в тлѣнной так, как рисунок в красках своих” [6, с. 138].

Сутність малого світу, людини, філософ розкриває, виходячи із концепції двоприродності світу. У людині, як у всьому суцільному, є видиме та невидиме, тілесне та духовне, тлінне та вічне, зовнішнє та внутрішнє. Свого справжнього прояву, власне людського буття людина набуває не з появою тілесності з її чуттєвими властивостями, а лише за умови досягнення нею невидимості, глибинних внутрішніх духовних витоків. Визначаючи природну рівність людей, яка зумовлена тотожністю “макрокосму” й водночас нерівність їхніх талантів, Г. Сковорода у вченні про “сродну працю”, зауважує, що людина повинна знати й усвідомлювати свої природні здібності; виконуючи таку роботу, яка відповідає вродженим властивостям, вона досягає їх реалізації у своєму житті. Про розвиток людини Г. Сковорода говорить, що людина оновлюється у будь-якому віці, якщо вона відкриває у світі дещо нове, коли здобуває таке знання, яке до часу у неї “на серці не сходило”. Таким чином, внаслідок причетності до всіх світових першопочатків, людина – мікросвіт, є подібною до макрокосму, але індивідуально кожна людина має специфічні властивості й здібності, котрі відрізняють її від інших та “великого світу”. В українському епосі вільною постає як окрема особистість, так і громада.

Інтерпретацію людини як мікрокосму віднаходимо у філософії В. Наріжного, М. Гоголя, П. Куліша, П. Юркевича, К. Ушинського, М. Драгоманова, І. Франка та ін.

Спирання на архетип “мікрокосму” дозволяло аналізувати людину та народ у плані співмірності. Людина не творить суспільство, а суспільство не творить людину, бо кожна людина бере участь у

спільному способі існування й в цьому процесі перетворює суспільство і саму себе. Мудрість, в такому контексті, виступає як джерело знань для розвитку окремої особистості, з одного боку, і як умова розвитку суспільства – з іншого, оскільки кожна людина самовдосконалюючись, примножує універсальне суспільне знання. Таким чином, мудрість є всеохоплюючою та за своєю суттю співмірною зі світом.

Питання світоперетворення та особистісного самовдосконалення людини в українській філософії знайшли продовження у роздумах про “поступ”. Перебуваючи у світі, живучі в суспільстві людина повинна не ухилятися від “сонячного життєвого шляху”, “поступувати” від однієї цноти до другої, старатися, щоб мати досконалі добродійства, щоб не зневажати людей інших, жити з ними у згоді, не чинити з ними сварки і війни”, – зазначає І. Галятовський [1, с. 189]. І. Франко в поняття “поступу” включає дві речі: “Одно те, що все на світі змінюється, ніщо не стоїть на місці, а друге – чи змінюється на ліпше, чи на гірше?”. Відповідь на друге запитання залежить від особистого настрою людини. “Запитайте старого, знемощеного діда, – пише І. Франко, – то він певно скаже вам: “Е, як я був молодий, то ліпше було на світі”. Здоровий, сильний чоловік, якому добре ведеться або який доробився чогось в житті, скаже навпаки: “Все йде до ліпшого” (...). Старого, немічного та збідованого діда, перед яким видніється отворена могила, даремно було би переконувати, що все ще буде ліпше, а молодий, здоровий та відважний звичайно також не хоче вірити, щоб усе йшло до гіршого” [7, с. 300]. Про рушійні сили “поступу” І. Франко зазначає: “Як у цілій природі, так і в розвою людства керму держать два могутні кондуктори (...) – голод і любов. Голод, се значить матеріальні і духовні потреби чоловіка, а любов – се те чуття, що зроджує чоловіка з іншими людьми. Людського розуму в числі тих кондукторів нема і, певно, ще довго не буде” [7, с. 348].

Отже, світоглядні орієнтації кожного народу визначаються його культурною специфікою, вони вкорінені в міфології та теоретично відображені у філософській традиції. Філософська думка виробляє та закріплює ті світоглядні орієнтири, які корисні для збереження індивідууму та спільноти, тобто які стимулюють раціональну поведінку на засадах мудрого існування. На основі світорозуміння, виробляються цінності, які визначають життєдіяльність людини, стають формою самоусвідомлення нею своєї соціальної сутності та оцінки духовно-практичної діяльності (національний характер, традиції, світогляд). Інтерпретація начал світоустрою та архетипів, на підставі яких створюється образ людини є основою інтуїтивно-інтелектуальної діяльності, якою є філософствування або любов до мудрості.

Мудрість є внутрішнім інтегративним особистісним утворенням, яке спонукає людину до пошуків найвищої істини та виступає мотивацією до розумних дій стосовно світу та інших людей. Узгодженість дій на засадах мудрості окремих індивідуумів між собою сприяє безконфліктному існуванню окремої спільноти серед людства. В той же час, збереження власної ідентичності вимагає згуртованості спільноти за

ключовими цінностями, такими як Батьківщина, рідна мова, культура, власна історія, традиції тощо, щоб не перетворитися на “Іванов, родства не помнящих”. Отже, мудрість виступає об’єднуючим началом українського соціуму, а “немудрість” – руйнівним і роз’єднуючим.

Список використаних джерел

1. Галятовський І. Ключ розуміння / Іоанкії Галятовський; підг. до видання І. П. Чепіга. – К.: Наук. думка, 1985. – 445 с.
2. Изборник Святослава 1073 года: в 2-х томах; факсимильное издание. – М.: Книга, 1983. – Т.2. – Арк.223.
3. Машченко С. Любов до мудрості і віра / Станіслав Машченко. – Чернігів: “Чернігівські обереги”, 2006. – 163 с.
4. Попович М. В. Міфічні уявлення східнослов’янських племен (V–IX ст.) / М. В. Попович, В. І. Шинкарук // Історія філософії на Україні: у 3-х тт. – К.: Наук. думка, 1987. – Т.1: Філософія доби феодалізму. – 1987. – С. 23–54.
5. Святитель Иоанн Максимович, митрополит Тобольский и Сибирский. Илиотропион или соображение воли человеческой с Божественной волей / Святитель Иоанн Максимович. – К.: Оранта, 2009. – 510 с.
6. Скворода Г. Діалог. Імя ему – потом Змін / Григорій Скворода // Скворода Г. Повне зібрання творів: у 2-х т. – К.: Наукова думка, 1973. – Т.2. – С. 135–171.
7. Франко І. Що таке поступ? / Іван Франко // Франко І. Зібрання творів: в 50 т. – К.: Наукова думка, 1986. – Т.45. – С. 300–348.
8. Шевченко В. І. Дружба з мудрістю або ключові проблеми української філософії (Теоретико-методологічний коментар до курсу філософії у ВНЗ) / В. І. Шевченко. – К.: Поліграфічний центр “Фоліант”, 2007. – IV, 244 с.
9. Яворський С. Філософські твори: у 3-х т. / Стефан Яворський. – К.: Наукова думка, 1992. – Т.1 – 632 с.

References

1. Haliatovskiy I. Kliuch rozuminnia / Ioanykii Haliatovskiy; pidh. do vydannia I. P. Chepiha. – K.: Nauk. dumka, 1985. – 445 s.
2. Izbornik Svyatoslava 1073 goda: v 2-h tomah; faksimilnoe izdanie. – M.: Kniga, 1983. – T.2. – Ark.223.
3. Mashchenko S. Liubov do mudrosti i vira / Stanislav Mashchenko. – Chernihiv: “Chernihivski oberehy”, 2006. – 163 s.
4. Popovych M. V. Mifichni uiavlennia skhidnoslov’ianskykh plemen (V–IX st.) / M. V. Popovych, V. I. Shynkaruk // Istoriiia filosofii na Ukraini: u 3-kh tt. – K.: Nauk. dumka, 1987. – T.1: Filosofiia doby feodalizmu. – 1987. – S. 23–54.
5. Svyatitel Ioann Maksimovich, mitropolit Tobolskiy i Sibirskiy. Iliotropion ili soobrazovanie voli chelovecheskoy s Bozhestvennoy voley / Svyatitel Ioann Maksimovich. – K.: Oranta, 2009. – 510 s.
6. Skovoroda H. Dialoh. Ymia emu – potom Zmiyn / Hryhorii Skovoroda // Skovoroda H. Povne zibrannia tvoriv: u 2-kh t. – K.: Naukova dumka, 1973. – T.2. – S. 135–171.
7. Franko I. Shcho take postup? / Ivan Franko // Franko I. Zibrannia tvoriv: v 50 t. – K.: Naukova dumka, 1986. – T.45. – S. 300–348.
8. Shevchenko V. I. Druzhiba z mudrystyu abo klyuchovi problemy ukrayins’koyi filosofiyi (Teoretyko-metodologichny’j komentar do kursu filosofiyi u VNZ) / V. I. Shevchenko. – K.: Poligrafichny’j centr “Foliant”, 2007. – IV, 244 s.
9. Iavorskyi S. Filosofski tvory: u 3-kh t. / Stefan Yavorskyi. – K.: Naukova dumka, 1992. – T.1 – 632 s.

Topol O. V., doctor of philosophical sciences, professor, head of department of social work, Chernihiv National University of Technology (Ukraine, Chernihiv), topololga@ukr.net

Archetypes of world-order and human life-order in Ukrainian philosophical tradition

Archetypes, which give an understanding of beginning, structure and conditions of the world existence and the archetypes, based on which created the image of human are considered. Wisdom, in this context, acts as a source of knowledge for the development of individual, on the one hand, and as a condition for development of society – on the other, because every person during perfecting multiplies universal public knowledge is given. Conclusions are made: wisdom is an internal integrative personality formation that impels people to search for the highest truth and is the motivation to reasonable actions toward the world and other people; consistency of actions based on wisdom of certain individuals with each other and promotes conflict-free existence separate community of mankind; preservation of own identity requires the consolidation of community in main values such as homeland, native

language, culture, preservation of own history, traditions; the wisdom serves the uniting origin of Ukrainian society, and non-wisdom – destructive and separating.

Keywords: archetype, wisdom, microcosm, macrocosm, world-order.

Тополь О. В., доктор философских наук, профессор, заведующая кафедрой социальных наук и технологий, Черниговский национальный технологический университет (Украина, Чернигов), topololga@ukr.net

Архетипы мироустройства и жизнеустройства человека в украинской философской традиции

Рассмотрены архетипы, которые дают понимание начал, структуры и условий существования мира, и архетипы, на основе которых создается образ человека. Подано понимание мудрости как источника развития индивидуума, с одной стороны, и условий существования украинского социума – с другой, поскольку каждый человек участвует в общем способе существования и в этом процессе преобразует общество и самого себя, самосовершенствуясь – приумножает универсальное общественное знание. Сделаны выводы: мудрость есть внутренним интегративным личностным образованием, которое побуждает человека к поискам наивысшей истины и выступает мотивацией к умным действиям относительно мира и других людей; мудрость является архетипом, который интегрирует людей в сообщество; согласованность действий на принципах мудрости отдельных индивидуумов между собой способствует бесконфликтному существованию отдельного сообщества среди человечества; сохранение собственной идентичности требует сплоченности сообщества по ключевым ценностям, такими как Родина, родной язык, культура, собственная история, традиции; мудрость выступает объединяющим началом украинского социума, а “немудрость” – разрушительным и разъединяющим.

Ключевые слова: архетип, мудрость, микрокосм, макрокосм, архетипы мироустройства.

* * *

УДК 111.83:165.023.1

Духович О. Б.
аспірантка кафедри філософії
та соціології, Прикарпатський національний
університет ім. Василя Стефаника
(Україна, Івано-Франківськ),
o.dukhovych@gmail.com

РОЗУМІННЯ ІСТИНИ ТА ПРАВДИ В ДІАЛОГІЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ М. М. БАХТІНА

Розглядається специфіка погляду на істину та правду М. М. Бахтіним у роботах “До філософії вчинку”, “Проблеми творчості Достоєвського” та “Проблеми поетики Достоєвського”. Стверджується, що розуміння філософом істини та правди в даних роботах суттєво відрізняється. Детально описуються відмінності між баченням М. М. Бахтіним істини на різних етапах наукової творчості. Зокрема, наголошується, що в роботі “До філософії вчинку” М. М. Бахтін, перебуваючи під впливом неокантіанства, розрізняв між собою істину, що належить до об’єктивного світу культури, володіє автономною значущістю, та правду, яка є неповторною, належить особистості, об’єднує у собі загальні та індивідуальні моменти. У роботах присвячених творчості Ф. М. Достоєвського філософ вже не протиставляє істину та правду, а критикує монологічний погляд на істину в межах “єдиної свідомості взагалі”, натомість стверджуючи, що істина є діалогічною, характеризується відкритістю, інтерперсональністю, виявляється в результаті соціальної взаємодії.

Ключові слова: істина, правда, “монолізм”, діалог.

В ХХ–ХХІ століттях зростають тенденції до розгляду предмету дослідження не як відчуженої реальності, а як такого, що окреслюється кризь призму ціннісних установок дослідника. А це, в свою чергу, викликає ряд труднощів на шляху до обґрунтування наукового знання як істинного. Виявлення слабких моментів в кореспондентській та інших теоріях істини доволі часто штовхає науковців відмовлятися від поняття “істина” взагалі. Однак, в ряді гуманітарних дисциплін, апеляція до знання істинного, на перший погляд, може стати єдиним гарантом науковості. Тому сучасне розуміння істини передбачає діалог різних філософських концепцій та синтез найбільш плідних ідей. Доречним в цьому ключі буде розглянути погляд на істину в межах гуманітарного

пізнання, що запропонований філософом М. М. Бахтіним.

Для нашого дослідження велике значення мають наукові висновки М. Ляхтеняки, який розглянув співвідношення понять “істина” та “правда” в філософії М. М. Бахтіна, Т. В. Щитцової, яка відштовхуючись від бахтінського поняття “подія буття”, вирішила продовжити розпочату філософом роботу по обґрунтуванню гуманітарних наук, О. В. Кривошеєва, який опираючись на твір “До філософії вчинку” здійснив спробу розкрити чотири аспекти “причетної свідомості”: відповідальність, висловлювання, переживання, емоційно-вольове інтонування. Опіраючись на здобутки названих науковців, ми поставили перед собою мету: з’ясувати специфіку розуміння істини та правди М. М. Бахтіним в роботах “До філософії вчинку”, “Проблеми творчості Достоєвського” та “Проблеми поетики Достоєвського”.

Бачення філософом істини тісно пов’язана з його критикою “монолізму” або, іншими словами, “теоретизму” Нового часу, до якої філософ частково вдавався вже в роботі раннього періоду “До філософії вчинку” та, пізніше, в роботі “Проблеми творчості Достоєвського” і в її редакції “Проблеми поетики Достоєвського”. Тут слід зазначити, що наскрізною темою наукового спадку філософа є тема взаємодії Я та Іншого, які співіснують в якості двох відмінних ціннісних центрів. Однак, в Новий час, на думку М. М. Бахтіна, замість абсолютного поділу на Я та Іншого з’являється штучно-утворена “одна-єдина свідомість” або, іншими словами, “свідомість взагалі”, свідомість без носія. Дослідуючи співвідношення “свідомості взагалі” та істини філософ пише, що в цьому співвідношенні “все істинне вміщається в межі однієї свідомості, і якщо не вміщається фактично, то лише згідно з міркуваннями, що випадкові та сторонні до самої істини” [4, с. 59]. До таких міркувань в системі монолізму відноситься багатоманітність людських емпіричних уявлень, оскільки в єдиний контекст свідомості включається лише те, що суттєве та істинне, але позбавлене індивідуальності: “З точки зору істини немає індивідуальних свідомостей... Будь-яке істинне судження не закріплюється за особистістю, а належить певному єдиному системно-монологічному контексту” [4, с. 60].

Це означає, що мене немає в теоретично значущому судженні. Цю ситуацію в науці та в суспільній свідомості М. М. Бахтін визначив як “фатальний теоретизм”, який, як пише філософ у своїй ранній роботі “До філософії вчинку”, спричинив розкол на два замкнуті, недоступні одини для одного світи: “світ культури, в якому об’єктивується акт нашої діяльності, і світ життя, в якому цей акт дійсно протікає, здійснюється” [1, с. 8]. “Теоретизм” Нового часу не може подолати цю прірву між культурою та життям. Її можна ліквідувати лише за допомогою “відповідального вчинку”.

В зв’язку з такою критикою монолізму та абсолютизму, як зауважує М. Ляхтенякі, в ідеях М. М. Бахтіна часто вбачають ознаки релятивізму, які, крім того, посилює позиція філософа, що спостереження завжди визначається позицією того, хто спостерігає та просторово-часовими відносинами між